

17. SZÁZADI HATÁRVITÁK NYELVJÁRÁSTÖRTÉNETI ÉS TÖRTÉNETI SZOCIOLINGVISZTIKAI VIZSGÁLATA

GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ

1. Határviták, határjárások

A korabeli bírósági vizsgálatok során lejegyzett perszövegek, melyek a levéltárakban bőséggel lelhetők föl, sokféle szempontból vizsgálható, jól hasznosítható nyelvtörténeti emlékek. A bíróságon alkalmazott jegyzőktől elvárták, hogy az elhangzott tanúvallomásokat hűen, pontosan jegyezzék le, ezért a perekben megszólaltatott tanúk írásban rögzített vallomásaiban – jól megválasztott módszerrel rekonstruálva – sokszor az egykori élőbeszéd nyomait találhatjuk meg. A magyar nyelvtörténetészek közül többen bizonyították, hogy a tanúvallomások hitelesnek, élőbeszédszerűnek tekinthetők, s így lehetőséget adnak az egykori beszélt nyelv felderítésére (pl. Pusztai 1999; B. Gergely 2002), de korábban e témában publikált dolgozataim is szolgálnak példaanyaggal (Gréczi-Zsoldos 2008, 2013, 2014, 2015). Nem minden esetben valósult meg maradéktalanul az elhangzott szöveg hű lejegyzése, ugyanis a tanúvallomást az írnokok gyakran függő vagy szabad függő beszédként, nem szó szerinti idézetként rögzítették, olykor narratorként közölték. A tanult, deákos műveltségű jegyzők a beszélt nyelvtől eltérő hivatali nyelvváltozat magyar és latin kifejezéseit is beillesztették a szövegbe, és írásgyakorlatukat gyakran minták, sablonok irányították. A nyelvemlékek elemzőjének azonban a legtöbb esetben megvan a lehetősége a korabeli írnokoktól lejegyzett perszövegek nyelvjárástörténeti, szociolingvisztikai, sociopragmatikai hasznosíthatóságára és a korabeli nyelvváltozatok jellemzőinek feltárására. (Az írnoki nyelvváltozat jellemzőire, vizsgálatára l. Németh 2004.)

Vizsgálati korpuszom egy 17. századi határvita 19 főlíából álló iratcsoportja.¹ Három megye: Zólyom, Hont és Nógrád vármegye „*villong*”² egymással, ezért határjárás során igyekeznek rendezni tisztázatlan határügyeiket: „*az három Veremnél, három Var(me)gyének ugj mint Honthnak, Neogradnak és Zolyomnak hataraj concurálnak, és hogj nap kelet felől Lefj, nap nyugotra Plefócj és délre ßenogradj határok vadnak*”. A határjárás középkori gazdasági-közigazgatási-jogi hagyományon alapuló eljárás, melynek során a birtoktesteknek, a települések és a megyék földterületeinek határait jelölik ki (Béli 2009). Ehhez összehívják a vármegye urait, az érintett birtokosokat, valamint az ún. hites személyeket, akik a szolgabíró segítségével vannak a bírászkodásban. A terület

¹ Lelőhelye: Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltára, Salgótarján. IV. 1. o/bb. (Inquisitiones) fasc. 9.

² *villong* TESz. 1474: 'kötekedik, veszekedik, perlekedik'; 1560 k.: 'tusakodik, küzd'; ÉrtSz. 'huzamosabban fegyveres vagy politikai harcban viszálykodik'

bejárásával és a tanúk meghallgatásával (akik gyakran helyismerettel rendelkező pásztorok és földművesek) igyekeznek tisztázni a vitás határokat.³

A pereskedő megyék vitás határainak megállapítására készülő bíróság 1676. október 25-én meghívólevéllel invitálta a vármegye urait (ez a levél az iratcsoport 1. dokumentuma, fél fólió), majd megtörtént a határjárás, a szemrevételezés, a határok helyszíni felülvizsgálata annak korabeli rendje és módja szerint. Ennek dokumentuma az 1676. október 27-én keltezett *Oculata revisio* elnevezésű okirat (egy borítólapból, valamint 1 és fél fólióból áll). A fasciculusban található másik meghívólevél a bíróságra szólítja az érintetteket (ez az 1682-ben kelt félfóliónyi irat a 3. dokumentum). A perirat és a perben megszólaltatott 149 tanú vallomása az iratcsoport leghosszabb dokumentuma (13 fólió). A per két napon át tartott: 1682. március 4–5-én. Az irategyüttes tartalmaz egy 1676-ban kelt kezeslevelet is, vagyis olyan okiratot, „mely által valaki kötelezi magát, hogy másért kezes leszen” (Czuczor–Fogarasi 1862), amely érintőlegesen kapcsolódik a per témájához. A Losonctugáron 1676. november 8-án keltezett irat „*Az Őenogradj marhaért, mellyet az Lestiek el hajtottak az határral kezes Levél*”. A kezes a fél nem teljesítése esetére arra kötelezte magát, hogy a szerződésből folyó kötelezettséget, tartozást a fél helyett teljesíti (Béli 2009: 51). Ebben a kezeslevélben két jobbágy (a közeli Hont vármegyei Dacsólám nevű községből származó Martinojch György és Szirom György) vállal kezesiséget Franko János jobbágy állataiért (négy ökréért) és eszközeiért (egy szekérért, három fejszéért és egy vasláncért). Ezeket kell „előstatuálni”, amennyiben perbe fognak a fent említett személyt.

Három település: a Zólyom vármegyei *Plesócz*, a Hont vármegyei *Szenograd* és az akkori Nógrád vármegyéhez tartozó *Lest* föld- és erdőterületei érnek egybe a megyék határain. Itt végzik el a határjárást. A vizsgált iratcsoportban említett *Plefócz*, melynek számos településnév-változatával lehet találkozni a levéltári iratokban (*Plesvic*, *Pleseuch*, *Tothpelsewch*, *Plesowecz*, *Plessewycze*, *Plessowce*, *Plesovicze*, *Pelsócz*, *Tótpelsócz*, szlovákul *Pliešovce*, német nevén *Deutschpelsätz*), Fényes Elek (1851) leírása szerint tót mezőváros Zólyom vármegyében, melynek „*határa nagy*”. A Korponától 15 km-re fekvő *Szenogradot* (1135. *Zenerag*, m. *Szénavár*, szl. *Senohrad*, Vályi Andrásnál: *Szenograd*, *Szenohrad*) a 18–19. századi leírások (Vályi 1796; Fényes 1851) tót falunak említik, Fényes Elek így jellemzi: „*Legelője elég, s rajta sok juh legel.*” A Zólyomtól 35 km-re található nógrádi *Lest* (szl. *Lešt*) az említett leírások szerint szintén tót falu, mely ez időben a Balassa család birtokához tartozott. A levéltári iratok tanúsága szerint a 17. század elejére teljesen elnéptelenedett, s csak 1670 körül, éppen a vizsgált határjáró okirat keletkezését megelőzően települt újjá. Bár azt nem említik a perszövegben, hogy ez váltotta volna ki a vitát a települések és a megyék között, de elképzelhető, hogy a falvak lakói ezért érezték szükségét annak, hogy újrendezzék a határokat. A másik ok minden bizonnyal a korábbi pontatlan határmegállapításból származó bizonytalanság, valamint a leírásokból is érzékelhető tény, hogy a falvak határa dúskál legelőekben, jó földekben és fában gazdag erdőkben, ami minden birtokosnak és falubelinek a biztos megélhetését és az anyagi gyarapodását szolgálta, így egy-egy határvita érdekharcnak is tekinthető. A perszöveg *De eo utruma*, azaz a perben megszólaltatott tanúkhöz intézett kérdéseket tartalmazó részből megtudjuk, hogy három kérdésre keresi a választ

³ A határjárás csak a 19. században, a telekkönyvezés bevezetése után szorul háttérbe.

a bíróság: egyrészt vajon tudja-e a tanú, hogy a három vármegye határai „*concurálnak*”, és hogy az említett települések határai képezik-e a vármegyék határát; másfelől egy konkrét esetre kérdeznek rá: vajon tudja-e a tanú, hogy egy bizonyos „*bikkés oldal*” Lest határában van-e, mert onnan hajtották el a szenográdiak a lestiek „*sertésmarhát*”; valamint harmadikként az ehhez kapcsolódó erdőhasználat és fakivágás gyakorlatára kíváncsi a bíróság.

2. Az irategyüttes nyelvjárástörténeti, történeti szociolingvisztikai vizsgálata

Vizsgáljuk meg alaposabban az iratanyagot! A határok szemrevételezésére szólító meghívólevél keltezését követő 2. napon végzik el a határjárást. Célját így találjuk lejegyezve a terület bejárását igazoló okiratban: „*Tiŕtünk berint jeŕtünk ki (...) Nograd Varmegye Left neveŕ Falunak határáb[an] léveŕ bizonyos helyeknek Oculata revifiojara*”. 1676. október 27-én az alábbi személyek végezték el a határjárást:

Pelargus Gyeŕggy, Nemes Nograd Varmegyé[ne]k Bolgabiraja (a Pelargus család ebben az évszázadban tünik föl Nógrádban);

Szilasfy Andras, azon Var[me]gye[ne]k Jurat[us] A[s]s[ess]ora (ő az ún. hites ember ebben a perben, mai szóhasználattal: esküdt, aki a bíró segítségére van a bíráskodásban);

N[em]z[e]tes Vitézleŕ Némethy Pál Úr, Nemes Nograd Var[me]gye Vice Ijpanya (alispán, a vármegye első rangú hivatalnok, Korpona várának kapitánya);

Az Tekintetes és N[a]g[yság]hos Groff Gyarmathy Balafsa Balinth (a jeles költő családjának leszármazottja, Balassa II. András fia, királyi tanácsos, honti főispán, majd a királyi tábla bírója; több költeménye és egy színműve maradt ránk *Átok* címmel, melyben a családtagjaival folytatott viszálykodást örökíti meg);

Balafsa Sandor, az my k[e]g[ye]lmes koronás kiralyUr[unkna]k eŕ Felséghe Fiscussa (azaz pénztárnoka) és

N[em]z[e]tes Vitézleŕ Majlath Miklos (titoknok, a királyi ügyek igazgatója, országbíró, a szent korona ügyésze, Zólyom és Komárom főispánja).⁴

Az említett személyeken kívül részt vettek még a határjáráson „*az teŕb Lefty Poss[ess]or Urak eŕ N[a]g[yság]ók*”, vagyis az ott birtokos nemesek.

Ha az *Oculata*... másfél főlíónyi szövegét nyelvtörténeti szempontból elemzés alá vetjük, akkor az alaktani jellemzők közül felfigyelhetünk a határozott névelő egyalakúságára: mássalhangzóval kezdődő szó előtt is *az* alakú (pl. *az βenogradiak, az Leftiek, az Tanu, az Falu, az három*...). A határozott névelő alakváltozása történetileg analógiát mutat a vonatkozó névmás fejlődéstörténetével. A vizsgált nyelvemlékben a vonatkozó névmások is, mivel többnyire névmási határozószók, *az* + C alakváltozatúak (pl. *az mint, az hol, az honnét, az mely ~ az melly*). Az egyik tanúvallomás lejegyzett szövegéből adatolni lehet a palatális névmás mássalhangzó előtti hosszú alakváltozatát: „*ez két falubéliek*”. (Korábbi tanulmányaimban a 17. századi Nógrádban kelt nyelvemlékekből származó többszáznyi adat bevonásával mutattam be a határozott névelő és a vonatkozó névmás alakulástörténetét – Gréczi-Zsoldos 2002, 2007: 105–114.) Ritka a mintegy 20

⁴ Az adatokat I. Nagy Iván 1857–1868: *Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal* I–XII. Pest. I. 123–126. VII. 249. VIII. 135–138. IX. 202.

fóliónyi iratban a mássalhangzó előtti *a* határozott névelő, több vallomásban mégis találkozzunk ezzel az alakkal: „*a Hlini Patakaig a határ*”, „*á jó akarátért*”. A korábbi vizsgálatok és a jelenlegi korpuszom is azt mutatják, hogy ebben a korban a névelőhasználat nem következetes. A szöveg névelőhasználatára – akár a jogi szövegrész, akár a tanúvallomás szövegét vizsgáljuk – a fentebb említett egyalakúság jellemző, ugyanígy a vonatkozó névmás alakjában is az *az + C* változatot találjuk többségében, de megjelenik a rövidítésjellel ellátott átmeneti alakváltozat is, amely a vonatkozó névmás átalakulását, a változási folyamat egy állomását mutatja: *a' midőn*. A 17. századi Nógrád vármegye nyelvhasználatát elemző könyvemben grafikonon ábrázoltam a korabeli névelőhasználat jellemzőit (Gréczi-Zsoldos 2007: 106). 1070 adat alapján az a tendencia rajzolódott ki, hogy az *az + C* változat a leggyakoribb, összesen 780-szor jelenik meg (83%), az *a + C* típus 122 alkalommal (12%), az átmenetinek tekinthető *a' + C* változat 50 esetben tűnik föl (kb. 5%) ebben az évszázadban. Az adatok megjelenési idejéből feltárhattam azt a fejlődési ívet, amely azt mutatja, hogy csak a század vége felé kezd megjelenni a kétalakúság. Igazolja ezt a most vizsgált 1670–80-as évekbeli nyelvemlék is.

A Nógrád vármegyei Füleken lejegyzett meghívólevél a vármegye szolgabírát szólítja meg. Érdekessége, hogy előre megírt szöveg, hivatali sablonlevél, egyfajta bíránkó, amelyet a dátummal és az aláírással aktualizálni lehet. Jól felismerhető a két kéz. A tinta különbözősége és a két eltérő írástípus elkülöníthetővé teszi: az egyik kéz a hivatalban alkalmazott jegyzőé, akinek kilétét nem ismerjük, a másik a levél aktualizálója: *Bezekh István Nemes Nogr[ád] Varm[e]g[y]h[e] Vice Ispany*. Az alispán aláírása után álló *mp.* ('*manu propria*') rövidítés itt – a paleográfiai elemzés alapján – sajátkezűségre utal. Az alispán töltötte ki a dokumentumot: dátumozta, majd ellátta kézjeggyel:

„*Nograd Varmegyei fogabirak Uraim, kgltek közsül egyik, egy Eskütt Urañal, mennyen el az Nös és Vitézleö Mailath Miklós Uram ugj mint kglös Urunk Királiunk eö Flgs Fiscalissa és Causainak directora Instantiajara mind[en] orßagunk Törvényével egyezö dolgokb[an] p[er]va[d]álni Necessüs factuř. Datum in pr[is]idio Fülekieñ dje 19 Febř 1682. Bezekh István Nemes Nogr Varmgh Vice Ispany mp.*”

A Bezegh család Zólyom vármegyei eredetű, Bezegh (vagy ahogy magát aláírásával jelölte: *Bezekh*) István eleinte ügyvédként, majd 1679–1684 között Nógrád megye alispánjaként tevékenykedett (Nagy 1857: 91). Származása és lakhelyei is a palóc régióhoz kötik. Nyilvánvaló, hogy a meghívólevélen lejegyzett néhány szava nem ad lehetőséget komolyabb nyelvi következtetésekre, de figyelemreméltó az *ispany* szóban a palóc nyelvjárásra jellemző *n > ny* palatalizáció. Ugyan az írnok is így jelöli *Nemes Nograd Var[me]gye* korábbi *Vice Ispányát*, mely utalhat a scriptor palócságára, de a palatális szóalak egybeesik a tisztségnak az írnoki nyelvváltozatban *e* korban gyakran megjelenő elnevezésével is.

A fasciculushoz tartozó kezeslevél is tartogat a nyelvtörténészek számára jól használható adatokat. Ha ennek az okiratnak a nyelvi jellegzetességeit elemezzük, akkor számba kell vennünk, hogy itt több személy nyelvhasználati jegyei keveredhetnek, hiszen az irat szövegének diktálója minden bizonnyal a vármegye bíróságának hivatalos személye, a lejegyző pedig az itt szolgálatot teljesítő írnok. A két jobbágyról kiderül, bár szerepük a szöveg lejegyzésében egyébként sem lenne, hogy nem írástudók, mivel az okirat hitelesítésére aláírásuk helyett keresztet tesznek: „*kezünk íráfával s-kereft vonáfál*

meg erőfétetet”. Ez nem meglepő, hiszen abban a korban olykor még magasabb társadalmi állású személyek sem tudtak írni.

Ebből a nem túl hosszú szövegegységből érdemes kiemelni néhány nyelvi adatot. 17. századi szövegvizsgálataim során többször találkoztam palóc vidéken kelt iratokban egy sajátos helyesírási jelenséggel: ti. az *a* hangértékű vokális lejegyzett változatát helyenként ékezettel látta el az írnok (*á*). A kezeslevél szövegében a *vás* szóalakban tűnik ez föl, de a tanúvallomásokban is találunk rá példát: *á jó akaratért, Hársfá* (ez utóbbi esetben a hosszú labiális *á* vokalist és a rövid illabiális *á* fonémát egyaránt ezzel a grafémával jelöli). Ugyan kevés adat ez ahhoz, hogy egyértelműen megállapíthassuk: a palóc nyelvjárás illabiális *a*-jának (*á*) helyesírási változatát látjuk itt, azonban idevonhatók az ugyanebben az évszázadban, palóc vidéken kelt iratokban talált hasonló szóalakok: pl. *Attyávál, áltál, hátár, az Nadásj ház, áábád, málmáuiál, akárnák, alkálmátlánb, Bálássá Gyarmát* (Gréczi-Zsoldos 2007: 52). Török Gábor (1964) is megállapította, hogy az illabiális *á*-t leggyakrabban *á*-val jelölik a Börzsöny-vidéki nyelvemlékek írnokei.

Palóc nyelvjárás sajátosság az a tőváltozat is, amely a köznyelvi megfelelővel ellentétben nem kétfalakú, hanem szabad és kötött morfémaként, azaz tőszóként és toldalékolt helyzetben is egyalakú. Ez a morfológiai jellegzetesség írásbeli változatában ebből a nyelvemlékből is adatolható: *fejszejért, lanciaért, Eökrőért* (ebben az alakban még egy illeszkedéssel *ö*-zést is látunk, amely nem jellemző nyelvi jegye a palóc nyelvjárásnak). Az iratcsoport mindegyik dokumentuma egyazon írnok munkája. Írásjellegzetessége: az *ö/ő*-nek *eö* betűkapcsolattal való jelölése, pl. *seöt, jeövendeöben, eö Ngha, leöttünk, Feöldes* stb. Az itt feltűnő *ö*-zés (pl. *leöttünk*) vélhetően az ebben az időben nyelvjárás területtől független írnokei nyelvváltozat sajátja, a *tött, vött, lött* típusú ige szinte kivétel nélkül ebben az alakváltozatban tűnik föl a vizsgált időszak nyelvemlékeiben.

A per *De eo utrumának* és a fassióknak a szövegét vizsgálva is joggal felmerülhet bennünk a történeti szövegelemzést nehezítő fej-kéz probléma. Bizonyos kötelező formulák betartása mellett az aktuális per kérdéseit rögzítő szövegrész akár a hivatalos, jogi személy, egyben a diktáló nyelvváltozatát is tükrözheti, de az írnokeét is. Gyakran avatkoznak be maguk a sriptorok a lejegyzett szövegbe. Ezt a szándékot a tanúvallomásokban is tetten érhetjük, ugyanakkor vannak bizonyos szövegrészek, amelyekben egyértelműen azonosíthatók a vallomást tevő szavai.

A perszövegben mind a 149 tanú nevét, lakóhelyét, életkorát feltüntetik, és ha jobbágy, akkor azt is megtudjuk, kinek a *subditusa*, vagyis ki a földesura. Ha névtani vizsgálatnak vetjük alá a feltüntetett neveket, akkor egyértelműen kiderül, hogy többségében szláv(os), tót(os) családneveket viselnek az itt élő emberek. Ezek a névtörténeti adatok bizonyítják a helytörténeti leírásokban megjelölt népességi arányt: ebben az időben többségében tótok lakták ezeket a falvakat. A keresztneveket latinul tüntette fel az írnoke, a családnevek azonban áruklodóak: pl. *Tomasfovjech, Spiftyák, Kniža, Szkaliczky, Pemeska, Potocska, Dolnížky, Hromada, Paško, Gregorovjich, Baukojich, Hibžky, Debnár*, a név *-ou, -ov* végződése is utal a szláv származásra, pl. *Baukov, žigetou, Bolykou, Oravczou*. Csak kisebb számban találunk magyar neveket: pl. *šírom, Vajda, Jámbor, Rimay, Bernát, Balás*. Nyilvánvalóan szét kell választanunk a lakosság etnikai és nyelvi hovatartozását. A nevek inkább a névadók, mintsem a névviselők etnikumáról

szolgálnak információval. Mindez azonban nem zárja ki, hogy a szláv lakosság túlsúlyára utalnak a nevek. Ezt a következtetést egyrészt a településtörténeti leírások erősíthetik meg, hiszen a települések korabeli leírásaiból, melyeket fentebb idéztem, tudjuk, hogy ezekben a falvakban túlnyomórészt „tótok”, azaz szlovák származású emberek éltek. Az irat többnyelvűsége jól tükrözi ezt a településtörténeti ténytet. Többször találunk ugyanis olyan helymegjelöléseket, amelyekben – magyar nyelvi környezetben – a helynév szlovákul van feltüntetve, az *Oculata revisio* szövegében pl. „*azon hely penigh vagon Pod hušaczin lazon*”, „*csak közölbjeli potok néveö Patak*”, „*azon hely penigh vagon na Fancsiho Csertyazj néveö helyen*”. A tanúvallomásokban lejegyzett helynevek is tükrözik a helyi beszélőközösségben jellemző bilingvizmust. Mitho Mátyás 50 éves subditus (jobbágy) tanúvallomását ekképpen jegyezte le az írnok: „*Csaha János bájjából hallotta, mikor együtt kölest vettek volna azt befélvén, hogy az Leskő avagy Soos uttúl fogvast na hrnsku és az meg tzonkittatott Hársfáig, onnet a Krážno Meštora megyen az Zeleney határ.*” Az egyébként magyarul beszélő ember a földrajzi neveket szlovák nyelven nevezi meg. Feltűnik ebben a mondatban egy palóc nyelvjárási alaktani sajátosság: *vettek* ’vetettek’. A -t végű és az *eszik, iszik* igéket a palócok rövid idejű alakokkal képzik. A kétnyelvűsége példaként idézhetjük még Havran Simon vallomását is, a magyar mondaton belül több helynevet szlovákul említ: „*onnét na belu řkálu, na řtaniczky hobok, mind aba a Hlini Patakaig a határ*”.

Nem bizonyító erejű, hogy a lejegyzett *lly* a palóc nyelvjárásra jellemző palatális *l* (*l'*) írásbeli jele intervokális helyzetben, de nem is zárható ki, hogy ezt tükrözi az *ilyen, fellyül, mellyet* szóalak.

Palóc nyelvterületen végzett szinkrón vizsgálatokban, de a 17. századból származó nyelvemlékekből is lehet adatolni a vonatkozó névmás egyalakúságát: személyre és tárgyra, fogalomra utalva egyaránt *ki, aki* alakváltozatú. Az egyik tanú, a zellői (egykori Nógrád vm.) származású Molnár János vallomásában ezt olvassuk: „*egymás határát ez két falubéliek řomszedsagossan élték, kinek vagon 28 eftendeje*”.

A nyelvemlékben feltűnik egy palóc tájszó: a *řúszerék* ’fából készült, ácsolt láda’. Hosszú magánhangzóval lejegyzett változata jól mutatja a palócra oly jellemző magánhangzónyúlás jelenségét. A korabeli gondolkodásból fakadó, nem szabványszerű mértékegységgel jelölt távolságmegnevezés frazeologizmusként kétszer is feltűnik az okiratban: „*egy puska leövésnre fellyebb*”, a szövegben más helyen viszont pontos űrmértéket találunk: „*tíz Ice*”⁵ mézet említenek.

3. Összegzés

Az irategyüttes általános nyelvi jellemzője a többnyelvűség. Három nyelv keveredik a szövegben: a domináns magyar, a népesség összetételéből következő szlovák nyelv, valamint a hivatali formulák és a jogi szakkifejezések latinnyelvűsége. A szlovák–magyar nyelvi interferenciák az együttélésből következnek, a latin nyelvi elemek az írnok nyelvhasználatának a nyomai.

⁵ Az icce űrmérték mennyisége helyenként eltért, a magyar icce 0,5979 liter (Ortutay 1979).

A terület, ahol az iratok keletkeztek, a palóc nyelvjárás része, így feltételezhetjük, hogy a környékbeli megyékből származó földesurak, akik a vármegyénél hivatalt töltöttek be, a palóc nyelvjárást beszélték, így az egyes okiratok diktálói (egy esetben lejegyzője) ennek a dialektusnak a jegyeit őrzik írott nyelvi produktumaikban is. A bíróságra idézett fátensek is e föld szülöttei, tehát ha magyarul beszéltek, akkor minden bizonnyal annak palóc nyelvjárásai változatát. Ha az írnok szó szerint jegyzi le a palócra jellemző szóbeli alakokat, akkor annak egyrészt az lehet az oka, hogy maga is e nyelvjárás beszélője, emellett számításba kell vennünk a feladatából származó szöveghűséget is, ez esetben akár más nyelvváltozat beszélőjeként is rögzítheti a hallott szóalakat, vagy épp azért tűnik föl neki annyira, hogy írásban is megkülönböztetendőnek érzi, mert eltér a saját ejtésmódjától. Azt a feltételezést, hogy palóc jegyeket mutató nyelvemlék a vizsgált határjárás, ugyan nem bizonyítják, de ennek feltételezését erősíthetik az irategyüttesben felbukkanó palócok nyelvi adatok. Tudjuk, hogy mindig fenntartással kell kezelnünk az írásbeli változatokat, mégis bizonyos szóalakok írott alakjából is lehetőségünk van következtetni az egykori élőbeszéd jellemzőire. A kor helyesírása ingadozó, következtetlen, így ez sem jelenthet minden esetben fogódzót, mégis bizonyos nyelvi jellegzetességek feltárásához olykor segítséget nyújthat, mivel – az elemzést segítő módon – nem mindig érvényesül az írnokok helyesírásában a szóelemzés elve, a kiejtést jobban tükrözik a lejegyzett szóalakok, így módunk van bizonyos ejtésbeli jellegzetességekre rámutatni.

HIVATKOZÁSOK

- Béli Gábor 2009: *Magyar jogtörténet. A tradicionális jog*. Budapest: Dialóg Campus Kiadó – Nordex Kft.
- B. Gergely Piroska 2002: A közéleti és beszélt nyelv viszonya az erdélyi fejedelemségben. In Hoffmann István – Juhász Dezső – Péntek János szerk.: *Hungarológia és dimenzionális nyelvszemlélet*. Debrecen – Jyväskylä, 187–199.
- Borovszky Samu szerk. 1896–1914: *Magyarország vármegyéi és városai*. Budapest: Országos Monografia Társaság. 1903: *Gömör és Kis-Hont vármegye*; 1906: *Hont vármegye*; 1911: *Nógrád vármegye*.
- Czuczor Gergely – Fogarasi János szerk. 1862: *A magyar nyelv szótára*. Pest: Emich Gusztáv Magyar Akadémiai Nyomdász.
- Fényes Elek 1851: *Magyarország geographiai szótára...* Pest.
- Gréczi-Zsoldos Enikő 2002: Az élő és élettelen inkongruenciájának nyelvjárástörténeti vizsgálata. Adalékok az *aki* vonatkozó névmás történetéhez. In Gréczi-Zsoldos Enikő – Kovács Mária szerk.: *Köszöntő kötet B. Gergely Piroska tiszteletére*. Miskolc: Miskolci Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszék. 46–49.
- Gréczi-Zsoldos Enikő 2007: *Nógrád vármegye nyelve a XVII. században*. Salgótarján: Nógrád Megyei Levéltár.
- Gréczi-Zsoldos Enikő 2008: *A szlovák–magyar együttélés történeti szociolingvisztikai vonatkozásai*. In František Alabán szerk.: *Kontextus – Filológia – Kultúra II*. Banská Bystrica (Besztercebánya), 209–214.

- Gréczi-Zsoldos Enikő 2013: *A történeti szociolingvisztikáról*. In Kontra Miklós – Németh Miklós – Sinkovics Balázs szerk.: *Elmélet és empiria a szociolingvisztikában*. (Válogatás a 17. Élőnyelvi Konferencia – Szeged, 2012. augusztus 30. – szeptember 1. – előadásából). Budapest: Gondolat, 173–187.
- Gréczi-Zsoldos Enikő 2014: 17. századi szövegek vizsgálatának interdiszciplináris lehetőségei. In Fazakas Emese – Juhász Dezső – T. Szabó Csilla – Terbe Erika – Zsemlyei Borbála szerk.: *Tér, idő, társadalom és kultúra metszéspontjai a magyar nyelvben*. A 7. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus két szimpóziumának előadásai. Budapest – Kolozsvár: ELTE Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék – Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, 36–44.
- Gréczi-Zsoldos Enikő 2015: Térbeli, időbeli és humán dimenzió XVII. századi nyelvemlékekben. In Bárány M. János – Bodó Csanád – Kocsis Zsuzsanna szerk.: *A nyelv dimenziói. Tanulmányok Juhász Dezső tiszteletére*. Budapest: ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszék, Magyar Nyelvtudományi Társaság, 274–279.
- Nagy Iván 1857: *Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi táblákkal I., VII–IX.* Pest.
- Németh Miklós 2004. *Nyelvjárás, beszélt nyelv és spontán sztenderdizációs törekvések a XVIII. századi szegedi írónoki nyelvváltozatban*. Budapest: Akadémiai.
- Ortutay Gyula szerk. 1979: *Magyar néprajzi lexikon 2.* Budapest: Akadémiai.
- Pusztai Ferenc 1999: Élőbeszéd a középmagyarban. *Névtani Értesítő* 21, 380–386.
- Török Gábor 1964: *A Börzsöny-vidék nyelvjárástörténetének települési háttere = Nyelvtudományi Értekezések 45.* Budapest: Akadémiai.
- Vályi András 1796: *Magyar Országának leírása*. Buda: A Királyi Universitásnak betűivel.